

Innledning

I denne oppgaven skal jeg gjøre rede for formelle trekk ved *Odysseen* som er beskrevet i Aristoteles' *Om diktekunsten*. Med utgangspunkt i dette verket, vil jeg først beskrive hva epos er, deretter se på hvem Homer var, det homeriske spørsmål, og den muntlige tradisjonen i antikkens Hellas. Det er interessant å se fellesskapet mellom gresk episk diktning og eventyrtradisjon derfor blir narratologi kort presentert. Videre vil jeg se på *Odysseen* sin struktur og forløp, før jeg gjør rede for hvordan de formelle trekkene kan kaste lys over verkets opphav i en muntlig tradisjon.

Epos

Epos eller episk diktning er et lengre fortellende dikt i bunden form i en mytologisk tradisjon. Ordet epos kommer av gresk, og betyr 'det som er sagt, ord; sang'. På lik linje som tragedien, må eposet bygges opp dramatisk. Det vil si at eposet er i seg selv er en avsluttet handling med begynnelse, midte og slutt. Ifølge Aristoteles, kjennes som enhetlig og hel, og at den likesom en levende organisme skaper en glede som er eiendommelig for arten (Aristoteles, 2019, s. 62). I *Om diktekunsten* finner vi at episk diktning må ha samme oppbygning, eller arter, som tragedien. Eposet skal enten være enkel, sammensatt, lidelsesfull, eller karaktertegnende. Utenom sang komposisjonene og scenebildet, må delene være de samme som tragedien. Eposet trenger gjenkjennelser, det trenger tragiske begivenheter, og det trenger peripetier –som i sin grunnbetydning betyr et plutselig omslag. I tillegg må språk og tanker ha kunstneriske mål. Homer var den første som tok i bruk alle elementene som også inngikk i tragedien, på en omfattende måte, da *Iliaden* var enkel og lidelsesfull, og *Odysseen* var sammensatt, gjenkjennende og karakter tegnende. I motsetning med tragedien kan eposet skildre mange samtidige deler av handlingen, ettersom det fortelles (Ibid, s. 63-64). Verse målet i de greske eposene var daktylisk heksameter. I det klassiske språket består daktyl av en lang og to korte stavelser, og heksameter vil si at det er seks versføtter.

Homer og muntlig tradisjon

Det er omdiskutert hvorvidt Homer var navnet på en muntlig tradisjon, eller om han var én dikter. Hva som faktisk stemmer, vil vi aldri få vite med sikkerhet. Det finnes flere teorier, hvorav det har oppstått to grupper som er uenige i henhold til det homeriske spørsmål. Analytikerne antok at det fantes en ur-epos bak det som foreligger, som siden har blitt tilført

mange tillegg, altså at fortellingene overlevde muntlig. Før Homer, som er ansett som en stor dikter, etablerte én fortelling, samt fjernet det overflødige som var lagt til. Den andre gruppen var unitaristene som mentet at verket vi leser i dag i dag var et verk skrevet av én enkel forfatter. Det er, derimot, uenighet innad i denne gruppen, om forfatteren Homer sto bak både *Iliaden* og *Odysseen*.

Uavhengig av hvilke av disse posisjonene stemmer, var det antatt at dikteren Homer levde rundt år 800 f.v.t. i antikkens Hellas. Hvem han var, hvor han bodde og når han komponerte er spørsmål vi ikke kan svare på med sikkerhet noe mer enn samtidens grekere selv kunne (Finley, 1982, s. 5-6). Han er den legendariske forfatteren av to sentrale epos; *Iliaden* og *Odysseen*. I moderne tid menes det at *Iliaden* sikkert, og *Odysseen* sannsynligvis, ikke ble komponert på det greske fastlandet, men på en av de greske øyer, antakeligvis mellom 700-750 f.v.t. om ikke tidligere (Ibid, .s 6). Homer tilhørte en muntlig tradisjon, og det er også omdiskutert hvordan verkene hans ble nedskrevet. Alfabetisk skriving ble introdusert i antikkens Hellas i det åttende århundre før vår tidsregning, hvorav det kom til et samfunn med en lang muntlig tradisjon. Der finnes hypoteser om at arkaisk lesing var vokal i sin natur, noe som for eksempel kan bekreftes i skriftspråket *scriptio continua*, hvor det manglet mellomrom mellom de nedskrevne ordene, som gjorde vokalisering praktisk talt uunngåelig (Svenbro, 1999, p. 38 and 44). Det undres om han skrev verkene ned selv, om han i det hele tatt var skrivekyndig og heller dikterte og fikk noen andre til å skrive de ned, eller om verkene ble bevart muntlig forså å bli skrevet ned senere.

Narratologien – læren om fortellende teksters struktur

Odysseen kan anses en lang eventyrfortelling. Grunnstrukturen som Aristoteles fant i tragedien og eposet, finner man også igjen i eventyr og romaner. Denne grunnstrukturen finner vi da igjen i narratologien. I sin bok *Morphology of the folktale*, skriver den russiske formalisten, Vladimir Propp, om den moderne narratologien. Det handler om funksjonen og handlinger som helten foretar seg i eventyret. Grunnstrukturen kan se slik ut: orden (hjemme) - uorden (borte, helten reiser ut, går gjennom prøvelse og kommer tilbake som den seirende) - orden (hjemme).

Grunnstrukturen i *Odysseens* hovedhandling tar opp denne strukturen, og den forekommer som følger: Odyssevs reiser ut på eventyr og møter mange farer og motstandere. Derav Poseidon, Kyklopen som han kjemper mot, Laistrygineren, Kalypso, Sirenen Kirke . Han seiler forbi Skylla og Karybdis, og kommer hjem igjen til Itaka. Utreise, uorden og orden.

Odysseen

Handlingen tar sted etter Trojakrigen, og handler om Odyssevs sin hjemreise fra Troja til Ithaka. Handlingsforløpet i verket finner sted i det Homer omtaler som den Heroiske tidsalder. Det var en legendarisk tidsalder hvor mennesker levde lenger. Heltene hadde guddommer til foreldre og gudene var ofte å se på jorden. Dette ser vi i *Odysseen* da Odyssevs har personlige samtaler med Pallas Athene. I tillegg til samtaler, hjelper Athene Odyssevs ved at hun tilslører hans kroppslige alder. Han fremstår som gammel eller ung, avhengig av omstendighetene.

I henhold til versemålet heksameter forekommer den overordnede strukturen til *Odysseen* slik:

- Telemakien (1-4)
- Odyssevs hos faiakerne (5-8)
- Odyssevs eventyr (8-12)
- Hjemkomst, gjenkjennelse og hevn (12-33)
- Forlik (24).

Den narrative tiden i verket skjer på to plan. Frem til Odyssevs reiser hjem fra Calypsos øy, er tiden retrospektiv, mens selve reisen hjem og utover er beskrevet i nåtid. Det er også to fortellemåter i verket, hvorav frem til den åttende sangen er det en tredjepersonsforteller, eller en aural fortellende, som da er sangeren som blir ledet av musene. Denne delen av verket blir beskrevet på en realistisk måte –i den forstand at guder og monstre som omgås mennesker kan være realistisk. Etter åttende sang, på reisen fra Calypsos øy, tar Odyssevs over som forteller og setter seg selv i rollen som sanger; det blir her en førstepersonsforteller. Odyssevs blir blant annet gjenkjent som en kreativ og god forteller som da særlig er god å trollbinde folk med sin tale. Han var også en kjent for å vri på sannheten når det var nødvendig. Denne delen av verket blir beskrevet eventyrlig.

Gjennom eposet gjør Odyssevs seg stadig til kjenne og han blir stadig gjenkjent. I niende sang, gjør han seg til kjenne for Kyklopen, hvor han både sier hvem han er, samtidig som han sier hvem han ikke er ('Ingen' har skadet meg). I femtende sang gjenkjenner Telemarkos Odyssevs, og i nittende sang kjenner Erikliia igjen Odyssevs etter det gamle arret på låret hans.

Odysseen har et dobbelt handlingsforløp og gir en avslutning for de gode og en annen for de onde. Eposet snur, slik at det som var ulykke for Odyssevs i starten ble til hans lykke da han

vender hjem, mens det som var lykke for frierne da Odyssevs var vekke, og blir til ulykke ved hans hjemvendelse. Dette punktet er det som kalles peripeti, eller omvendelse, hvor ulykke blir til lykke for Odyssevs, mens lykke blir til ulykke for frierne.

Odysseens opphav i en muntlig tradisjon

Før eposene *Odysseen* og *Iliaden* ble nedskrevet eksisterte sjangeren i muntlig form. Profesjonelle rapsodi fremførte det greske eposet for publikum. På denne måten ble verk overført fra generasjon til generasjon på folkemunne. I følge Aristoteles er heksameteret det mest passende meteret for episk diktning ettersom epos er fortellende. Da det er det roligste og mektigste av versmålene er det også det som er mest mottakelig for fremmedartede ord samt metaforer. Der hvor i tragedien det burde skapes plass til det forunderlige, egner episk diktning seg bedre for det uforklarlige, dog, ettersom vi ikke ser de handlende kan man si at det uforklarlige skaper det forunderlige. Det som vekker forundring vekker også behag. Fremfor alt har Homer lært andre diktere å fortelle usannhet på en riktig måte (Aristoteles, 2019, s. 64-65).

Homer tilhørte så en muntlig tradisjon. Skriftspråket ble introdusert til antikkens Hellas rundt samme tid som Homer levde. Det er uvisst om Homer selv var lese og skrivekyndig, om han diktet til en tredjepart som skrev ned for han, eller om eposene overlevde på folkemunne før det ble skrevet ned på et senere tidspunkt. Det kan stilles spørsmål ved innførelsen av det greske alfabetet som fant sted på omtrent samme tid som Homer sine verk ble nedskrevet. Var en forutsetning for de lange og omfattende eposene Homer komponerte som tok nytte av den muntlige tradisjonen? Eller var de i utgangspunktet muntlige verk som ble skrevet ned etter innførelsen av alfabetet, mot slutten av en muntlig tradisjon? Her kommer posisjonen om et kompromiss; Homer var dikteren som fortalte, til mannen som skrev.

I åttende bok, på hoffet til Faiakerne, etter den blinde skalden Demodokos hadde fremført en sang på Odyssevs anmodning, taler Odyssevs til Demodokos og priser hans ferdigheter. Det er tydelig at Demodokos holdt en viktig stilling ved hoffet, og at han ble ansett som mottaker av guddommelig inspirasjon (linje 488 og 499). Demodokos representerer her den episke muntlige tradisjonen i det greske samfunnet.

Bruk av epiteter var en teknikk som var nødvendig for poeter når de komponerte. Et epitete er et karakteriserende adjektiv eller et lignende tillegg til et substantiv. De benyttet seg av epiteter

for å fylle ut for å oppnå den riktige strukturen til eposet som var heksameter. Dette kan igjen vise til den muntlige tradisjonen i antikkens Hellas. Eksempel på epitet brukt finner du gjennom hele verket. For eksempel finner du flere linje 1-18 i den sjette bok; 'hårdføre høvding Odyssevs', 'vidstrakte land Hypereia', 'blåøyde Pallas Atene'.

Konklusjon

Det episke diktet *Odysseen* er et verk som ble komponert i et samfunn med en årelang muntlig tradisjon. Det er flere eksempler på formelle trekk ved *Odysseen* som kan kaste lys over dette. Det ene er bruk av epiteter for å skape bedre flyt i fremførelsen. Heksameter som form kan vise til at det var lettere å fremføre muntlig. Et eksempel på muntlig tradisjon er skalden Demodokos som prises av Odyssevs, og har en høy stilling ved det Faikiske hoff. Innførelsen av det greske alfabetet omkring det åttende århundre før vår tidsregning ga mulighet for at disse episke diktene som omhandler heroiske dyder og hendelser av en viss storhet som hadde en betydning for nasjonen og kulturen, ble skrevet ned og har overlevd til i dag.

Kilder

Aristoteles, Børtnes, J. and Ledsaak, S., 2004. *Om diktekunsten*. 6. utgave. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Cavallo, G. and Chartier, R. (1999). *A History of Reading in the West*. Oxford: Polity Press and Blackwell Publishing Ltd.

Homer og Østbye, P., 2000. *Odysseen*. 7. utg. Gyldendal Norsk Forlag.

Finley, M., 1982. *The World of Odysseus*. 4. utg. New York: Viking Penguin.